

УДК 330.341.1:159.9

Омельяненко Віталій Анатолійович,
кандидат економічних наук, асистент кафедри економічної теорії, Сумський державний університет, м. Суми, 40007, вул. Римського Корсакова, 2, тел.: (095) 167 59 52, e-mail: omvitaliy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

Омельяненко Виталий Анатольевич,
кандидат экономических наук, ассистент кафедры экономической теории, Сумской государственной университет, г. Сумы, 40007, ул. Римского Корсакова, 2, тел.: (095) 167 59 52, e-mail: omvitaliy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

Omelyanenko Vitaliy Anatolievich,
PhD of economic science, Assistant Professor of the Dept. of Economic Theory, Sumy State University, Sumy, 40007, Str. Rimsky Korsakov 2, tel.: (095)167 59 52, e-mail: omvitaliy@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0713-1444

АРХЕТИПНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Дослідження присвячено визначенню основних аспектів архетипічної природи економічних конфліктів як загроз національній безпеці та розробці основ політики, спрямованої на їх подолання. Методологічний апарат дослідження включає принципи системно-функціонального, історико-генетичного та логічного аналізу соціальної природи економічних процесів та конфліктів.

Визначено зв'язок між архетипами та основними економічними протиріччями. Проаналізовано основні аспекти вияву архетипів в економічній сфері України та вплив цих процесів на національну безпеку. Запропоновано розглядати цей вплив з точки зору конкурентоспроможності, що можливо за умови погодженості інституційного вектора економіки та суспільних інтересів, що виражені в архетипах, та відповідних рішень й процесів для забезпечення синергії в соціальному капіталі.

Розглянуто простір виникнення економічних конфліктів, що полягають у різниці цілей учасників економічних відносин, та визначено, що параметри національних інтересів визначаються геополітичною картиною світу та ціннісною системою суспільства. Відзначено, що невідповідність стратегій реальним національним економічним інтересам призводить до появи альтернативних економічних вимірів, що вступають у конфлікт з формальними.

В якості основного шляху прогнозування економічних конфліктів запропоновано розглядати експертні центри, що дадуть змогу сформуванню стратегію розвитку, яка ґрунтуватиметься на національних інтересах. Важливим є те, що конфлікти можуть виявити цілий спектр довгострокових векторів розвитку.

Визначено перспективи подальших досліджень, що полягають у концептуалізації стратегій економічного розвитку на основі національних інтересів.

Ключові слова: національна безпека, архетипи, економічні відносини, інновації, загрози, управління взаємодіями, стратегія реформ, національний інтерес.

АРХЕТИПНИЙ АНАЛІЗ СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Исследование посвящено определению основных аспектов архетипической природы экономических конфликтов как угроз национальной безопасности и разработке основ политики, направленной на их преодоление. Методологический аппарат исследования включает принципы системно-функционального, историко-генетического и логического анализа социальной природы экономических процессов и конфликтов.

Определена связь между архетипами и основными экономическими противоречиями. Проанализированы основные аспекты проявления архетипов в экономической сфере Украины и влияние этих процессов на национальную безопасность. Предложено рассматривать это влияние с точки зрения конкурентоспособности, что возможно при условии согласованности институционального вектора экономики и общественных интересов, которые выражены в архетипах, и соответствующих решений и процессов для обеспечения синергии в социальном капитале.

Рассмотрено пространство возникновения экономических конфликтов, которые заключаются в разнице целей участников экономических отношений, и определено, что параметры национальных интересов определяются геополитической картиной мира и ценностной системой общества. Отмечено, что несоответствие стратегий реальным национальным экономическим интересам приводит к появлению альтернативных экономических измерений, которые вступают в конфликт с формальными.

В качестве основного пути прогнозирования экономических конфликтов предложено рассматривать экспертные центры, которые дадут возможность сформировать стратегию развития, что будет основываться на национальных

інтересах. Важним являється то, що конфлікти можуть виявити цілий спектр довгосрочних векторів розвитку.

Визначені перспективи подальших досліджень, які включаються в концептуалізацію стратегій економічного розвитку на основі національних інтересів.

Ключові слова: національна безпека, архетипи, економічні відносини, інновації, загрози, управління взаємодіями, стратегія реформ, національний інтерес.

ARCHETYPICAL ANALYSIS OF MODERN ECONOMIC CONFLICTS IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Abstract. The study is devoted to the definition the main aspects of the archetypal nature of economic conflicts as threats to national security and the development of a policy framework aimed at overcoming them. The methodological apparatus of research includes the principles of system-functional, historical-genetic and logical analysis of the social nature of economic processes and conflicts.

The relationship between archetypes and major economic contradictions has been defined. The main aspects of the manifestation of archetypes in the economic sphere of Ukraine and the impact of these processes on national security were analyzed. It is proposed to consider this impact from the point of view of competitiveness, which is possible provided that the institutional vector of the economy and public interests that are expressed in archetypes and the corresponding decisions and processes are coordinated to ensure synergy in social capital.

The space of economic conflicts occurrence, which lie in the difference of the goals of economic relations participants, is considered, and it is identified, that the parameters of national interests are determined by the geopolitical picture of the world and the values system of society. It is noted, that non-compliance of strategies with real national economic interests leads to the emergence of alternative economic dimensions, that come into conflict with formal ones.

As the main way of forecasting economic conflicts it is suggested to consider expert centers, that will allow to formulate the development strategy, that will be based on national interests. It is important, that the conflicts can reveal a whole range of long-term development vectors.

Prospects for further researches, which consist in conceptualizing economic development strategies on the basis of national interests, are determined.

Keywords: national security, archetypes, economic relations, innovations, threats, interaction management, reform strategy, national interest.

Постановка проблеми. Україна при здобутті незалежності потрапила у процеси пошуку нових механізмів розподілу економічних ресурсів, що супроводжувалися невдачею побудови народного капіталізму, відсутністю об'єднуючої ідеології, різким збіднінням одразу кількох со-

ціальних груп, корупцією, слабкістю державної влади, кризою культури і моралі. Зазначені процеси переходили в нові конфлікти, що призвело до кризи державності. Необхідність соціально-психологічного аналізу ресурсів економічного конфлікту обумовлена тим, що економіка при вирішенні стратегічних проблем у сучасних умовах “відсунула” армію на задній план. Важливо також те, що загрози національній безпеці в міжнародній сфері проявляються також через спроби інших держав протидіяти реалізації національних економічних інтересів. Це знаходить своє відображення в діях, спрямованих зокрема на порушення територіальної цілісності, у тому числі з використанням внутрішніх економічних протиріч та конфліктів, що було зроблено й в Україні. У цьому контексті системний підхід до національної безпеки на противагу традиційним фрагментарним підходам ґрунтується на необхідності визначення сукупності взаємопов’язаних політичних, економічних, духовно-культурних, інформаційних, гуманітарних можливостей країни для інтегрування її у світовий простір, розвитку всебічних зв’язків, що зміцнюють суспільну довіру та знижують можливості силового впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в науковому та експертному дискурсі протягом останніх років загально визнаним стало, що в сучасних умовах національна безпека залежить не лише від збройних сил, а й від таких факторів, як економіка країни, добробут громадян та суспільний настрій. Система заходів із забезпечення досяг-

нення цілей нації, захисту її інтересів та відбиттю загроз у комбінації з їх ресурсним забезпеченням становлять основу стратегії забезпечення національної безпеки [6; 13; 14]. При цьому економічні конфлікти можуть як сприяти розвитку через усунення протиріч, так й зруйнувати національну економіку через соціальне протистояння. При вирішенні ключових проблем безпеки у XXI ст. необхідно враховувати, що вони перебувають на стику глобальних, загальнолюдських та національних інтересів й цінностей [15]. Відповідно доречним є розгляд економічної активності як творчої соціокультурної діяльності з позицій пошуку факторів успіху розвитку у менталітеті [9].

У дослідженні [16] відзначається, що системні соціальні та економічні зміни засновані на глибинних змінах психіки особистості, що ініціюються з несвідомого, тоді як від “правильної” чи “неправильної” установки в свідомості залежить вибір форм їх практичної реалізації. Відтак, різноманітні економічні конфлікти можна розглядати як екстеріоризацію конфліктів внутрішніх.

Питання впливу соціально-психологічної компоненти економічних процесів розглядалось багатьма вченими. Зокрема, Адам Сміт в історичний період, коли вважалося, що лише завдяки впливу держави суспільство утримується від неминучого повернення в стан безладдя та бідності. Не погодившись з цим, Сміт запропонував та описав механізми суспільної координації, що діють незалежно від владних впливів. Причому, на думку Сміта, ці механізми є настільки потужними, що урядові заходи, які

йшли з ним у розріз, нерідко виявлялися зведеними нанівець.

Ряд підходів економічної теорії стверджує, що агенти, діючи у власних інтересах, створюють можливості вибору іншим й суспільна координація забезпечує безперервне взаємне пристосування до змін у чистій вигоді, що виникають у результаті їх взаємодії. З позицій класичної та неокласичної економіки протиріччя економічних інтересів — це їх тимчасова розбіжність, що в довгостроковому плані приведе до вирішення протиріччя, а в кінцевому підсумку — до узгодженості інтересів та взаємної вигоди. В іншому випадку, згідно з дослідженням [2], економічні війни знижують продуктивність і конкурентоспроможність агентів.

На основі суспільної координації формуються нові концепції кооперативної безпеки (Д. Коляр, М. Уайт, Р. Коен, Д. Дьюїтт та ін.), в яких процеси взаємозалежності розглядаються як фактори, що стирають межу між внутрішніми та зовнішніми, державними та суспільними інтересами.

Таким чином, в рамках розглянутих підходів ми приходимо до важливості вивчення архетипів, як фактора економічного розвитку.

Дослідник стійкості економічних систем Г. Б. Клейнер [7], слідуючи позиції американського економіста Ф. Найта, автора теорії підприємництва, який відзначав наявність фундаментального конфлікту між моральними нормами та економічною ефективністю, підкреслює, що для економічних груп більш позитивним випадком є відсутність конкуренції, а відтак й зменшення потенціалу для конфліктів. Розмірковуючи над ідея-

ми Ф. Найта, вчений робить висновок, що “не вірячи беззастережно а ні у вільну конкуренцію, ні у творчу кооперацію, ні у примусовий авторитаризм, він вірить у їх внутрішню сумісність у людській душі, а виходить, й у людському суспільстві” [Там само]. Подібні ідеї висловив й консультант Всесвітнього банку Андро Дгебуадзе, який, розмірковуючи над способами подолання конфліктів, доходить висновку щодо важливої ролі культури в цьому процесі: “Культура 1.0 була авторитетна. Культура 2.0 — культура свободи. Майбутня культура 3.0 буде між двома цими полюсами. Я думаю, це — культура совісті. Важливо зрозуміти, що всередині кожної людини є те, за рахунок чого ми можемо зрозуміти один одного. І це вище інших поглядів та відмінностей. Якщо ми усвідомлюємо об’єктивне існування совісті в кожній людині, вона може стати “соціальним клеєм” для будь-якого суспільства” [8].

Таким чином, аналіз теорії та практики управління економічними процесами та конфліктами, що виникають при цьому, переконливо свідчить про недосконалість методології системних досліджень у колишньому форматі, тобто без вивчення соціальних факторів. Дослідження такого плану допомагають зрозуміти особливості економічної культури, визначити пріоритетні напрями розвитку і модернізації українського суспільства. Отже, **мета дослідження** — це аналіз архетипічного виміру проблематики економічних конфліктів у контексті національної безпеки. Методологічний апарат дослідження включає принципи системно-функціонального, історико-генетичного

та логічного аналізу соціальної природи економічних процесів та конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Для цілей дослідження під національною безпекою пропонуємо розуміти такий стан суспільства, що дозволяє підтримувати нормальне функціонування держави, зберігати її суверенітет й територіальну цілісність. Ми також вважаємо, що до національної безпеки потрібно підходити з точки зору конкурентоспроможності в розширеному її розумінні, що можливо за умови погодженості інституційного вектора економіки та суспільних інтересів, що виражені в архетипах, та відповідних рішень й процесів для забезпечення синергії в соціальному капіталі.

У цьому контексті відзначимо, що в розвинених країнах стратегії забезпечення конкурентоспроможності ґрунтуються на довгострокових механізмах співробітництва, узгодженості інтересів та різних форм партнерства держави, бізнесу та суспільства. На основі загального консенсусу ці стратегії адаптуються до принципів забезпечення соціальної відповідальності економічного розвитку та формування його ресурсної бази. На нашу думку, запропонований підхід відповідає закону розвитку відкритих динамічних систем, оскільки економіка знаходиться в постійному процесі змін за численними її параметрами, та закону синергії, згідно з яким при узгодженості векторів розвитку складових системи позитивний ефект перевищує математичну суму індивідуальних зусиль (потенціалів) взаємодіючих елементів. У випадку наявності конфліктів

дія зазначених законів порушується, що призводить до необхідності вироблення ефективних механізмів управління економічними конфліктами.

Під економічними конфліктами ми будемо розуміти конфлікти різних сфер суспільного життя, де спостерігається протилежність інтересів, цінностей, поглядів та цілей суб'єктів економічної взаємодії. Відповідно можемо виділити такі основні лінії протиріч, що призводять до економічних конфліктів:

1) між роботодавцем та найманим робітником;

2) між різними професійними категоріями громадян, обумовлені бажанням перерозподілу ресурсів на свою користь;

3) між підприємствами та владними структурами, що регулюють підприємницьку діяльність;

4) між державою та соціальними групами, що перебувають на державному забезпеченні (студенти, пенсіонери, інваліди, безробітні);

5) між центром та регіонами з приводу розподілу та перерозподілу ресурсів;

6) між країнами при відстоюванні національних економічних інтересів.

Зазначені конфлікти залежно від їх масштабу по-різному впливають на національну безпеку, однак в кризові періоди вони можуть актуалізуватися одночасно, що за певного збігу обставин може призвести до тяжких наслідків. У цьому контексті Юнг, аналізуючи потенціал архетипів, запропонував для їх розуміння таку метафору: "... висохлі русла рік, які можуть у будь-який момент наповнитися новою водою конкрет-

них подій” [17, с. 286]. Відзначимо, що економічні конфлікти завдають шкоди не лише сторонам конфліктів, а й суспільству загалом через втрату соціального капіталу та капіталу відносин. Тому ми можемо розглядати архетипи як своєрідний контур, в якому відбувається координація рішень та очікувань основних суб’єктів економічної системи (рис. 1).

Об’єктами національного економічного інтересу виступають усвідомлені у своїй необхідності потреби суб’єктів суспільства, представлені у вигляді центрального (постійного) і другорядного (мінливого) компонентів (типологія Моргентау). Центральний компонент характеризується стійкістю й наступністю. Мінливий компонент — це широкий спектр потреб, що несуть у собі системотворчі властивості. Відповідно ми можемо диференціювати й вплив архетипів на рівень конфліктності,

оскільки інтереси центрального компонента за умов певних дій спричиняють більш серйозний конфлікт.

Економічний стан України є віддзеркаленням основних архетипів та протиріч у впливі глибокого архетипу “Поле”, що показує розуміння відповідного місця нації у Всесвіті. Історичний досвід нашої країни призвів до відсутності універсальних елементів національної єдності. Це відображено у деформованому та суперечливому емоційному економічному мисленні, яке зокрема одночасно сполучає згоду (іноді просто зовнішню) з політикою економічних змін зі сформованими соціальними стереотипами. Загалом же ми можемо відзначити історично сформовану гіперболізацію зовнішніх факторів, чим й зумовлена сучасна швидка “вестернізація” способу життя українців та розмиття традиційних рис ментальності. В. Межуєв [11] відзна-

Рис. 1. Співвідношення безпекового виміру та архетипів (розроблено автором)

чає, що така “несформованість” нації є потужним конфліктогеном як на національному, так й міжнародному рівнях.

Також відзначимо, що “український індивідуалізм” не є тотожним європейському, що ґрунтується на конкурентності та прагненню реалізувати себе, та є основою інноваційної економіки розвинених країн. Індивідуалізм українців, що пов’язаний з “локальним буттям” та бажанням сховатись від проблем й самоізолюватись, а також прагненням до демократичних форм управління, що в сукупності призводять до боротьби за владу та право власності на економічні ресурси, що інколи супроводжується “фатальним” розподілом. В умовах глобального співробітництва за моделлю cooperation-competition та мережевої економіки це є стримуючим фактором.

Іншим прикладом може бути толерантність: в Європі — це свідоме прийняття позиції іншого й готовність до діалогу, в Україні — невміння однозначно визначитись зі своєю позицією й неготовність потім її відстоювати, що чітко відображено в постійних провалах вітчизняної економічної дипломатії.

При аналізі безпекового виміру відзначимо системні конфлікти, що обумовлені архетипами, які акумулювали певний досвід, що є контраверсійним до системи. В якості прикладу такого типу економічних конфліктів М. Мошиашвілі [12, с. 36] наводить зміну технологічних укладів, у результаті якої суспільство усвідомлює принципову можливість поліпшення умов створення вартості, але не в рамках сформова-

ної соціально-економічної формації. До цього моменту умови не чинять суттєвого тиску на переважаючий характер існуючих інститутів. Однак невдоволення таким контрастом фактичного та можливого в якості негативної мотивації у випадку комбінації з певною позитивною може, наприклад, привести еліти до необхідності реінвестування отриманої вартості у впровадження нових технологій чи кращих соціальних практик. Існує також й інший варіант, коли архетипи інтровертність, ідеалізації минулого та його домінування над майбутнім разом з терплячістю та примиреністю з негативними ситуаціями стримують конструктивне мислення та впровадження актуальних змін у суспільне життя та економічну сферу (інновацій).

Важливим для України, на нашу думку, є висновок соціолога Р. Дарендорфа [5, с. 144–145], що стосується взаємозв’язку інституціональних порядків (державна, економіка, право та ін.), які відповідають за управління певними ресурсами та можуть бути як відносно незалежними (а соціальні групи, що їх контролюють, не ідентичними), так і контролюватися однією групою. Залежно від ступеня концентрації зростає й інтенсивність конфліктів (в яких відповідно проявляються й усі деструктивні сторони архетипів); і навпроти, вона знижується в тому ступені, в якому структура суспільства стає плюралістичною за різноманітності автономних інститутів. Відповідно при концентрації контролю над різними інституціональними порядками кожний конфлікт передбачає боротьбу “абсолютно за все”, і в результаті, наприклад,

здійснення економічних вимог має одночасно змінювати й політичну конфігурацію, розширюючи сферу конфліктів. Якщо області автономні, то з кожним окремим конфліктом пов'язано не так багато, тоді знижується ціна поразки, а відтак й інтенсивність протистояння.

У контексті управління відзначимо, що конфлікти як і будь-яка інша загроза національній безпеці не виникають зненацька, в більшості випадків їм передують певна еволюційна динаміка. Її виявлення, аналіз та визначення ступені ймовірності конфлікту, часу його виникнення та можливого збитку є суттю довгострокового прогнозування. Тому необхідно сформулювати й адаптувати конкретну модель вирішення економічних конфліктів в умовах національних особливостей управління та ведення бізнесу.

На рис. 2 показано простір виникнення економічних конфліктів, що полягають у різниці цілей учасників економічних відносин. Параметри національних інтересів визначаються геополітичною картиною світу та

панівною ціннісною системою суспільства. Наведена схема дає змогу прогнозувати лінії економічних протиріч. Зокрема основний конфліктотенний потенціал полягає в тому, що держава як економічний агент досить часто не гарантує автоматичної реалізації національних економічних інтересів, що закладені в архетипах. Це зокрема є однією з причин тіньової економіки.

Протиріччя поглиблюються, бо в Україні відсутні будь-які реальні змістовні політичні проекти з національними економічними стратегіями, які засновані на інтегративних цінностях та мінімізації соціальної напруженості, що підвищує роль аналітичної роботи. У цих умовах досить продуктивним для вирішення завдань дослідження економічних конфліктів є концепція голландського вченого У. Мастенбрука [10], який розглядає управління конфліктними ситуаціями в контексті різних типів соціальних відносин, що представляють, своєю чергою, структуру складноорганізованої мережі взаємозв'язків і взаємодій.

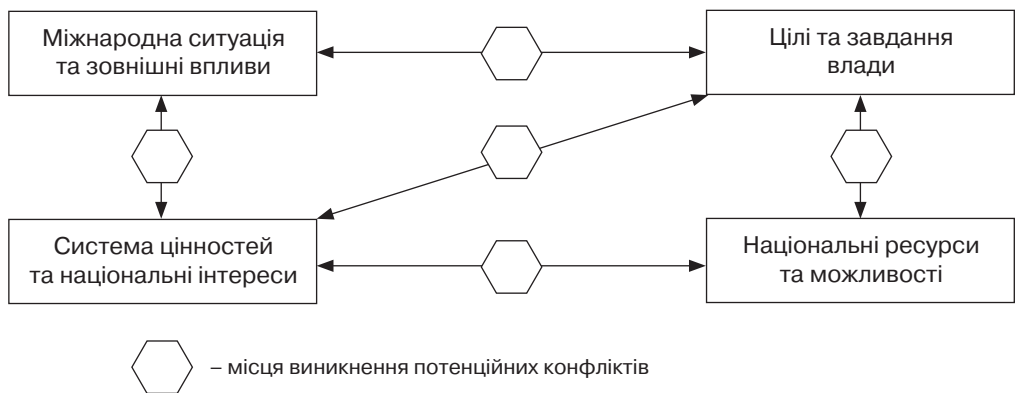

Рис. 2. Простір виникнення економічних конфліктів (розроблено автором на основі [15])

При вирішенні конфліктів мережевий аспект передбачає необхідність сформувати мережу органів та засобів комунікації з метою прогнозування через радар конфліктів (рис. 3), що дає змогу визначити потенційні конфлікти через проекцію на національні інтереси за групами економічних агентів. Цей аспект був розглянутий нами на прикладі компаративних досліджень економічної політики [3], результати яких для забезпечення ефективності обов'язково мають бути перенесені на "національний ґрунт". Стратегічні аспекти варто розглядати за формами соціального впливу [1] (примусова, заснована на винагороді, легітимна, експертна, інформаційна та референтна).

В якості основного шляху мінімізації загроз економічних конфліктів для національної безпеки ми може-

мо розглядати експертні центри, що використовують методологію ситуаційного аналізу [4], та дадуть змогу сформувати стратегію розвитку, що ґрунтуватиметься на національних інтересах (ядро архетипу). Важливим є також те, що прогнозування конфліктів може виявити цілий спектр довгострокових векторів розвитку.

У контексті забезпечення національної безпеки управління економічними конфліктами з урахуванням їх потенційної "санаційної" функції необхідно розглядати всі види діяльності, пов'язані із прогнозуванням, попередженням та розв'язанням конфліктів у контексті мінімізації загроз національній безпеці.

Зазначимо, що економічні конфлікти, які переважно ґрунтуються на різновекторності інтересів, поглиблюються в результаті асиметрії

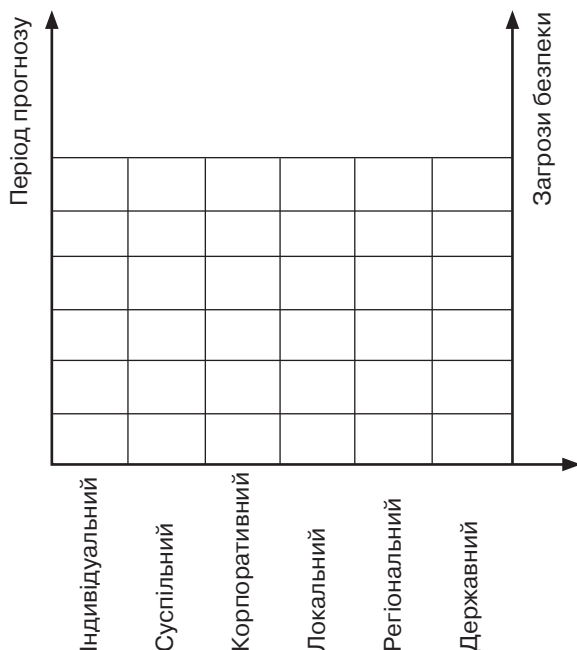

Рис. 3. Схеми прогнозування архетипічного впливу на виникнення економічних конфліктів при прийнятті рішень (розроблено автором)

інформації (коли один економічний агент має більшу інформацію, ніж принципал, тобто має місце її асиметричний розподіл). Юнг також відзначав ризики настання стихійної інформаційної ери, коли в результаті психічної незахищеності виникнуть “психічні епідемії”. У випадку українців ці ризики суттєво підсилюються домінуванням емоційно-почуттєвої компоненти масової свідомості над розумово-вольовою (чуттєвий анархізм, кордоцентризм). Цим можна пояснити відмову від рішень, заснованих на торговельно-економічній вигоді, на користь спільних цінностей та певних геополітичних підходів. Усе це ускладнюється економічними чинниками орієнтації на певний геополітичний вектор.

Висновки. Перехід України до незалежності та ринкових відносин супроводжувався вираженою нерівністю, соціально-економічними конфліктами та кризами. Архетипічну природу економічних конфліктів нами було розглянуто в рамках національної безпеки як надзвичайно складної багаторівневої функціональної системи, в якій безупинно відбуваються процеси взаємодії та протистояння життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави із загрозами цим інтересам як внутрішніми, так і зовнішніми. На основі цього розглянуто архетипну природу основних мотивів конфліктуючих груп. Вказано, що невідповідність стратегій реальним національним економічним інтересам призводить до появи альтернативних економічних вимірів, що вступили у конфлікт з формальними.

Визначено перспективи подальших досліджень, що полягають у концептуалізації стратегій економічного розвитку на основі національних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *French J. R., Raven B. H.* The basis of social power. *Studies in social power.* N.Y., 1972. — Vol. 6. — P. 259–269.
2. *Garfinkel M. R., Skaperdas S.* Contract or war? On the consequences of a broader view of self-interest in economics // *American Economist.* — 2000. — Vol. 44, Iss. 1. — P. 5–16.
3. *Omelyanenko V.* General context of economic and legal reforms international comparative studies (example of innovation development) [Електронний ресурс] // *Economic Processes Management.* — 2016. — № 3. — Режим доступу: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_3/epm2016_3_8.pdf
4. *Systems thinking in conflict assessment concepts and application* [Електронний ресурс]. — USAID, 2011. — Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnady737.pdf
5. *Дарендорф Р.* Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // *Социологические исследования.* — 1994. — № 5. — С. 142–147.
6. *Карпович О. Г.* Политика обеспечения национальной безопасности государства / О. Г. Карпович // *Конституционное и муниципальное право.* — 2012. — № 2. — С. 23–26.
7. *Клейнер Г. Б.* День и ночь в экономической теории Фрэнка Хайнема на Найта Г. Б. Клейнер / предисл. к кн. Найт Ф. Х. “Этика конкуренции”; пер. с англ.; под науч. ред. Г. Б. Клейнера. — Москва: ЭКОМ Паблишерз, 2009. — 262 с.

8. *Конфликты и культура совести*. Лекция Андро Дгебуадзе [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://biz.liga.net/upskill/all/stati/3169926-dreguadze-pochemu-voznikayut-vse-konflikty-ili-kultura-sovesti.htm>
9. *Коскін В.* Український менталітет як засіб досягнення успіху / В. Коскін [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. — 2010. — Режим доступу: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/6771-ukrayinskij-mentalitet-yak-zasib-dosyagnennya-uspixu.html
10. *Мастенбрук У.* Управление конфликтными ситуациями и развитие организации / У. Мастенбрук; пер. с англ. — Москва: ИНФРА-М, 1996. — 256 с.
11. *Межуев В.* Национальный интерес как проблема культуры [Электронный ресурс] / В. Межуев // Национальный интерес. — 2015. — Режим доступа: <http://ni.globalaffairs.ru/natsionalnyj-interes-kak-problema-kultury/>
12. *Мошиашвили М. М.* Экономические архетипы или почему экономики растут по-разному / М. М. Мошиашвили. — Москва: НИУ “Высш. шк. экономики”, 2016. — 140 с.
13. *Омельяненко В. А.* Анализ влияния архетипов коллективного несвядомого на социальную динамику на прикладі реалізації національної стратегії економічного розвитку / В. А. Омельяненко // Архетипіка і державне управління: виклики та ризику суспільної трансформації / за наук. ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. — Київ; Тбілісі: Псіхея, 2016. — С. 49–56.
14. *Омельяненко В. А.* Анализ ресурсов инновационного развития в контексте экономической безопасности региона / В. А. Омельяненко // Теория та практика регионального развития: коллективная монография / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. — Дніпро: Герда, 2016. — С. 128–135.
15. *Подберезкин А.* “Фазовый переход” и международная безопасность [Электронный ресурс] / А. Подберезкин // Viperson. — 2012. — Режим доступа: <http://viperson.ru/articles/professor-mgimoleksey-podberezkin-natsionalnaya-bezopasnost-rossii-i-kak-sledstvie-mezhdunarodnaya-bezopasnost-budut-neposredstvenno-zaviset-ot-rezultatov-modernizatsii>
16. *Фокіна В. І.* Соціальні архетипи в самовизначенні суб'єкта [Електронний ресурс] / В. І. Фокіна // Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки: матеріали конф., присвяченої 85-річчю з дня народження видатного укр. вченого, основоположника історичної психології в Україні І. Г. Білявського. — Одеса, 2012. — Режим доступу: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5112.0>
17. *Юнг К. Г.* Очерки о современных событиях. Психология фашизма / К. Г. Юнг // Психология политики. Политические и социальные идеи К. Г. Юнга. — Санкт-Петербург: Ювента, 1996. — 382 с.